

Така позиція відобразить оцінку карального потенціалу як єдиного об'єднаного покарання. До того ж підстава звільнення від відбування покарання з випробуванням, що сформульована в ч. 1 ст. 75 КК, відображає саме таку позицію законодавця, оскільки тут чітко зазначено, що таке звільнення можливе тільки за умови, якщо суд "... дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання..." взагалі, а не тільки від основного.

Ураховуючи сказане, діходимо висновку, що зміст ст. 77 КК України суперечить вимогам ст. 75 КК, безпідставно звужує можливість застосування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням і додає відповідних суперечностей у процес застосування розглядуваного інституту. Для усунення такої непослідовності в правозастосовній практиці пропонується ст. 77 КК виключити взагалі. А частину першу ст. 75 КК після слів "про звільнення від відбування" доповнити словами "як основного, так і додаткового покарання".

Література

1. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96 ВР : Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 4.
2. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б. та ін.] ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [вид. 2-ге, переробл. та доп.]. – Х. : Одиссей, 2004. – 1152 с.
3. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. – К. : Скіф, 2009. – 472 с.

УДК 348.98

О. В. Карнаухов, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та оперативно-розшукової
діяльності Академії митної служби України

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИ, ЇЇ МІСЦЕ В КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розглянуто проблемні питання наукового визначення поняття "криміналістична характеристика злочину". Щодо формулювання поняття і його значення для криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у наукових колах тривалий час точаться дискусії. Проаналізовано думки вчених-криміналістів та зроблено відповідні висновки.

Рассмотрены проблемные вопросы научного понятия "криминалистическая характеристика преступления". В настоящее время в научных кругах идут плодотворные дискуссии по формулировке понятия, содержания криминалистической характеристики и определения его значения для криминалистического обеспечения расследования преступлений. Проанализированы мнения ученых-криминалистов и сделаны соответствующие выводы.

The problem questions of scientific decision of concept – criminalistics description of crime are considered. In relation to formulation of concept and its value for the criminalistics providing of investigation of crimes in scientific circles discussions proceed long time. Opinions of scientists of criminal lawyers are analysed and the proper conclusions are done.

© **О. В. Карнаухов, 2012**

Ключові слова. Криміналістична характеристика, система, спосіб учинення злочину, особа злочинця, контрабанда, мотив, мета, предмет злочину, сліди злочину, модель злочинної діяльності.

Вступ. Питання щодо визначення поняття криміналістичної характеристики та її співвідношення з криміналістичним забезпеченням існує у зв'язку з теоретичним та практичним навантаженням, яке воно містить. Слід зазначити, що саме враховуючи правильне визначення змісту криміналістичної характеристики, може бути правильно побудовано систему криміналістичного забезпечення розслідування у справах про контрабанду.

Поняття “криміналістична характеристика” посіло належне місце в криміналістичній науці і практиці розкриття злочинів. Але в криміналістичній теорії не завжди збігаються термінологічні обсяги ключових понять, застосовуються різні підходи до визначення структури і ступеня складності цих понять. Усе це зумовлено недостатньою розробленістю питання, що аналізується на загальнотеоретичному рівні, невирішеністю суперечливих моментів, розбіжностями в поглядах на природу, сутність, структуру, кількість елементів зазначеної характеристики, критеріїв їх систематизації, наукове і практичне значення цього поняття та співвідношення його із суміжними поняттями.

Даній проблематиці присвячено праці таких відомих учених, як: Р. С. Белкін [1, 2], О. Ф. Долженков, В. Г. Гончаренко, В. О. Жбанков, І. Ш. Жорданія [3], А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, О. Н. Колесниченко [4], В. Є. Коновалова, М. І. Костін, В. К. Лисиченко, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, М. В. Салтевський, Л. А. Сергєєв, Т. О. Сєдова, А. В. Старушкевич, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько та ін.

Учені, обговорюючи питання визначення сукупності криміналістичних ознак, що мають суттєве значення для виявлення і розслідування злочинної діяльності, правильно дійшли висновків, що такою сукупністю може бути лише “характеристика”. За визначенням учених-філологів, криміналістика (від лат. *criminalis* = злочинний) – юридична наука, яка вивчає методи, тактику і техніку розслідування злочинів [5]; характеристика (гр. *charakteristikos* = відмітний) – 1) опис, визначення суттєвих, відмітних особливостей; 2) опис персоналій у художньому творі; 3) офіційний документ, який містить відгук, висновки про трудову чи громадську діяльність [6].

Уперше термін “криміналістична характеристика злочину” запровадив в обіг, за дослідженнями ряду криміналістів, О. Н. Колесниченко, інші віддають першість Л. А. Сергєєву. Видатний учений-криміналіст О. Н. Колесниченко зарахував поняття криміналістичної характеристики злочину до загальних положень методики розслідування, підкреслюючи при цьому, що “злочини мають загальні риси криміналістичної природи”. Криміналістична характеристика, на його думку, – основа побудови методики розслідування, оскільки злочини одного виду мають ряд загальних рис криміналістичного характеру, тому й найсуттєвіші загальні положення методик їх розслідування становлять їх криміналістичну характеристику [7].

Значний внесок у розробку поняття, зміст і структуру криміналістичної характеристики приділяв у своїх працях Р. С. Белкін [8].

До її елементів він зарахував:

- а) характеристику інформації;
- б) систему даних про типові способи здійснення і приховування даного виду злочинів і типові результати їх застосування;
- в) дані про вірогідного злочинця і вірогідні мотиви й цілі злочину;
- г) дані про особу вірогідної жертви злочину;
- д) дані про обставини здійснення злочину (місце, час, обстановка).

Розглядаючи питання конструювання криміналістичної характеристики, як слушно зауважив М. В. Салтевський, слід дотримуватися принципів, що формують інформаційний підхід до цієї проблеми, а саме:

- 1) криміналістична характеристика – це не лише сукупність інформації, а й певним чином субординована в систему, абстраговано узагальнена інформаційна модель злочину;

2) опису підлягають не всі ознаки для даного виду (групи) злочинів, а лише типові;
3) це не проста констатація ознак на якісному рівні, а й характеристика співвідношення їх кількісних сторін [9].

В. О. Жбанков до елементів криміналістичної характеристики злочинів, що здійснюються організованими злочинними співтовариствами, зараховує: мету і предмет злочинного посягання; способи підготовки, здійснення і приховування злочинів; механізм злочинної діяльності; обстановку скоєння злочинів і злочинної діяльності; тип організованої злочинної структури; функціональні ролі її членів; характер зв'язків у злочинній структурі і між її членами; дані про властивості членів злочинної структури; мотиви їх дій; дані про властивості потерпілих, сліди злочинної діяльності [10].

Достатньо обґрунтованою видається думка авторів навчального посібника “Дізнання в міліції та в митних органах” про те, що криміналістична характеристика контрабанди містить відомості стосовно:

- особливостей безпосереднього предмета контрабанди;
- типових способів учинення й маскування контрабанди та відповідних їм слідам їх застосування;
- типових властивостей особи контрабандиста;
- слідів та інших матеріальних результатів контрабанди;
- мотивів і мети контрабандної діяльності [11].

Маючи на увазі значну практичну значущість змістовного викладення поняття “криміналістична характеристика”, достатньо обґрунтованою автор вважає пропозицію В. М. Шевчука про те, що криміналістична характеристика – це узагальнена інформаційна модель (графічна й описова), що являє собою систематизований опис типових криміналістично значущих ознак контрабанди, які мають суттєве значення для її виявлення, розкриття й розслідування [12].

Т. О. Седова зазначила, що криміналістичну характеристику становлять знання про закономірності взаємодії і взаємозв'язків елементів (а не просто відомості про елементи), оскільки це дозволяє ефективніше розслідувати злочини [13].

Постановка завдання. Мета цієї статті – теоретичне формулювання поняття криміналістичної характеристики контрабанди та висловлення авторського бачення його місця в теорії криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

Результати дослідження. Криміналістична характеристика виступає як результат наукового аналізу типових ознак і особливостей контрабанди, упорядкована сукупність взаємопов'язаних узагальнених даних про неї, що полегшує розслідування та розкриття і має практичне значення для виконання завдань боротьби із цим злочином. В основі елементів криміналістичної характеристики контрабанди лежать об'єктивні процеси вчинення і приховання даного злочину, які відзначають закономірності відображення ознак вчиненого в реальній дійсності [14].

Найбільш дискусійне в теорії криміналістичної характеристики питання про кількісний та якісний склад елементів криміналістичної характеристики злочинів. Структуру криміналістичної характеристики недоцільно ототожнювати з обставинами, що підлягають доказуванню з кримінальної справи. Предмет доказування насамперед охоплює кримінально-правову характеристику злочину, тобто факти, які підлягають установленню за допомогою доказів. Тому елементи криміналістичної характеристики мають охоплювати майже всі типові властивості та ознаки злочинних подій.

Ряд авторів визначає криміналістичну характеристику через поняття моделі. Уявні моделі розглядаються як образні уявлення, наукові теорії, гіпотези. Як зазначив І. М. Лузгін, уявна модель за своєю формою – це психічний образ; у гносеологічному плані – засіб отримання нового знання, і водночас вона відображає певний її рівень. Природою криміналістична характеристика є інформаційною моделлю події і тому служить її аналогом [15].

На думку А. В. Старушкевича, “криміналістична характеристика – модель системи зведених відомостей про криміналістично значущі ознаки виду, групи або конкретного злочину” [16].

В. М. Шевчук, пропонуючи модель елементів криміналістичної характеристики, зазначив, що під час розробки криміналістичної характеристики контрабанди простежуються кореляційні зв'язки між такими елементами: предмет – спосіб вчинення; предмет злочинного посягання – сліди; спосіб – сліди і т. п. Використання таких зв'язків сприяє виявленню контрабанди, а також плануванню подальшого розслідування цього злочину [17].

Зазначені елементи пов'язані між собою закономірними динамічними чи статичними зв'язками.

Крім того, криміналістична характеристика розуміється як інформаційна модель типових ознак визначеного виду злочинів [18]; вірогідна модель події [19]; система даних про злочин, які сприяють розкриттю й розслідуванню [20]; система узагальнених фактичних даних, знання яких необхідно для організації розкриття й розслідування злочинів [21]; система особливостей виду злочинів, які мають значення для розслідування [22].

Р. С. Белкін справедливо писав, що “... криміналістична характеристика як ціле, як єдиний комплекс має практичне значення в тому випадку, коли встановлено кореляційні зв'язки і залежності між її елементами, які мають закономірний характер і виражені в кількісних показниках. Дані про ці залежності можуть слугувати основою для побудови типових версій з конкретних справ. У цьому полягає значення криміналістичної характеристики як цілого” [23].

На думку В. Ю. Шепітька, криміналістична характеристика – це система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину (особи злочинця), його мотиви, предмет посягання, обстановка, злочинні способи, які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами та методами [24].

Автор вважає обґрунтованою думку про “взаємопов'язаність загальної цілей, відсутність внутрішніх суперечностей в окремих елементах та між ними, при цьому зміст кожного з елементів не може повністю зводитися до змісту іншого чи повністю поглинатися ним” [25]. Такі ж самі критерії необхідно застосовувати і до системи криміналістичної характеристики.

Ми погоджуємося з В. Ю. Шепітьком, який запропонував розглядати криміналістичну характеристику як систему, що складається з елементів, окрім елементів кримінально-правового, кримінально-процесуального та кримінологічного характерів, котрі містять окремі підсистеми – компоненти:

– особа злочинця, яка характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; категорії посадових матеріально-відповідальних осіб, які можуть бути причетними до злочину; чинники, що мали вплив на формування та здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками тощо;

– способи готування до злочину;

– особа потерпілого;

– предмет посягання;

– обстановка вчинення злочину;

– наслідки у вигляді будь-яких змін, викликаних злочином, виражені у фізичній, матеріальній шкоді, відображені в матеріальній обстановці злочину (характерні сліди пошкоджень, викликані злочинними діями, їх локалізація і взаємозв'язок), та моральної шкоди, заподіяної злочином [24].

Системність, на нашу думку, – основа моделювання криміналістичної характеристики, основним змістом якої є діяльності, що включають і її результати, і дії відповідних суб'єктів, спрямовані, з одного боку, на вчинення кримінально-караних діянь, а з іншого – на відтворення по можливості порушеного правового поля звичайної діяльності держави шляхом припинення кримінальних правопорушень, установлення та покарання осіб, які їх вчинили.

Проблеми правоохоронної діяльності

Отже, можна вважати, що, як правило, автори дефініцій роблять узагальнення на підставі загального або деталізованого переліку елементів криміналістичної характеристики, а саме:

- а) про спосіб учинення і приховування злочину і відповідних йому слідів злочину;
- б) про особливості обстановки (умови вчинення злочину);
- в) про особу злочинця (за деякими категоріями справ і про особу потерпілого);
- г) про безпосередній об'єкт злочинного посягання.

Зазначені обставини багато в чому дають вибір предметів контрабандної діяльності, особливостей приховування і способу переміщення через митний кордон.

В. В. Страхова вважає, що до способу вчинення злочину належать: 1) дії (прийоми, методи) з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину; 2) використання знарядь (засобів) для вчинення злочину і наслідки злочинних дій; 3) використання обстановки (місця, часу) інших умов для вчинення злочину [26].

На наш погляд, спосіб учинення злочину слід визначати як діяльність з підготовки, вчинення і приховування кримінально-караного діяння, детерміновану умовами навколишнього середовища і властивостями особи, які пов'язані з використанням відповідних знарядь, обранням засобів, умов, місця і часу вчинення злочину.

Так, найпоширенішими в повсякденній практиці митних органів є такі схеми (способи) контрабандної діяльності.

1. Переміщення предметів контрабанди через митний кордон України з приховуванням від митного контролю з використанням міжнародних експрес-відправлень.

2. Приховування предметів контрабанди в контейнерах, які тривалий час перебувають на території портів і не подаються до митного оформлення.

3. Недостовірне декларування фізичних та технічних особливостей предметів контрабанди [27].

Побічний спосіб, той, що сприяє вчиненню кримінального правопорушення, виступає як додатковий елемент злочинної діяльності: носіння зброї; зберігання наркотичних засобів; збут наркотичних засобів тощо. На вибір місця приховування контрабанди впливають професійні навички особи та знання ними особливостей митного контролю.

У цілому, за даними ДМСУ, близько 50 % викритих контрабандистів приховували предмети контрабанди у старанно обладнаних схованках [28].

Серед способів учинення контрабанди слід зазначити переміщення контрабанди без безпосередньої участі контрабандиста. Так, проведений аналіз показав, що найпоширеніші способи такі:

1) приховування предметів контрабанди у спеціальних схованках на транспортних засобах міжнародного сполучення. Але при цьому можливі такі варіанти: а) отримувач контрабанди заздалегідь знає, де знаходиться схованка; б) відправник і отримувач є однією особою; в) контрабандист, помістивши предмети контрабанди в тайник, сам перебуває на тому же транспортному засобі й забирає ці предмети після закінчення митного огляду. У цьому випадку він поміщає їх, як правило, не в купе, каюті, кабіні, а в місцях загального користування;

2) пересилання предметів контрабанди в схованках, обладнаних у міжнародних поштових відправленнях (посилках, бандеролях);

3) переміщення предметів контрабанди з особами, які перетинають митний кордон на законних підставах (їдуть у відрядження, туристичну подорож, виїжджають на постійне місце проживання за кордон), з проханням під час проведення митного контролю видати ці речі за свої.

М. І. Костін, розглядаючи способи вчинення контрабанди, запропонував внести доповнення до ст. 201 КК так МК України щодо визначення окремим видом незаконного переміщення предметів через митний кордон України переміщення "проривом" митного кордону та визначити його способи. Аргументуючи таку позицію, він зазначав, що під час прориву мит-

ного кордону переміщення відбувається всупереч прямій забороні особи, яка здійснює митний контроль [29]. Але, на наш погляд, ситуацію прориву митного кордону виокремлювати в окремий спосіб вчинення контрабанди не доцільно, тому що в разі, коли особа, перебуваючи під митним контролем, не підкорюється вимогам посадової особи, що унеможливує його проведення, фактично приховує предмети, які переміщує через митний кордон.

Обстановка вчинення контрабанди – один з важливих елементів криміналістичної характеристики будь-якого злочину, в тому числі й контрабанди.

В. С. Єшигєєв вважає, що обстановка скоєння злочину виступає як “каркас”, що несе, об’єднує в систему всі елементи механізму злочинного діяння і відповідні зміни в матеріальному і соціальному середовищі як відображення протиправної діяльності суб’єкта злочину і діяльності інших осіб, що опинилися у сфері кримінального процесу [30].

Виявлення картини вчиненого злочину, яка є складовою криміналістичної характеристики дає змогу правозастосовувачам не лише побудувати правильні версії, а й розкрити кримінальне правопорушення. В ході підготовки, здійснення і приховування контрабанди можуть виявлятися та вилучатися всі види слідів: сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини.

Аналіз слідів кримінального правопорушення в сукупності з іншими даними дозволяє відтворити, змодельовати обставини вчиненого злочину. Тому збиранню, фіксації, дослідженню, оцінці й використанню слідів у процесі розслідування і запобіганню злочинам має приділятися увага [31].

Суттєвою складовою криміналістичної характеристики є особа злочинця. В. О. Жбанков запропонував розглядати особу як складну функціональну систему, виділивши три взаємопов’язані та взаємообумовлені елементи особи, а саме: соціальні властивості, психологічні риси і біологічні властивості. Наявність у індивіда біологічних властивостей забезпечує його біологічну індивідуальність. До біологічних властивостей особи слід зарахувати:

- а) антропологічні ознаки (раса, стать, вік);
- б) фізичні особливості (розміри тіла і його структурно-механічні властивості);
- в) зовнішня анатомія тіла і функціонально-анатомічні особливості;
- г) біохімічні особливості;
- д) фізіологічні особливості нервової системи;
- е) патологічні аномалії виділених елементів [32].

З психологічних властивостей цих осіб слід виділити специфічний світогляд – світогляд вседозволеності.

У більшості випадків “контрабандисти” – це люди молодого та середнього віку, переважно чоловіки 20–45 років, як громадяни України, так і іноземці. Найчастіше до контрабанди причетні працівники міжнародних транспортних організацій, які здійснюють рейси через державний кордон України.

Останнім часом спостерігається тенденція до зростання кількості випадків контрабанди, яка вчиняється групами осіб, котрі спеціально організуються, щоб займатися контрабандою. Для організованої групи характерна певна згуртованість учасників і спрямованість умислу на неодноразове вчинення злочину, тобто на заняття контрабандою як промислом протягом тривалого часу.

Між способом учинення контрабанди, предметом злочинного посягання, властивостями особи контрабандистів, обстановкою злочинної діяльності, слідами злочину тощо існують тісні взаємозв’язки. Їх правильне та своєчасне виявлення має суттєве значення для розробки і вдосконалення криміналістичного забезпечення розслідування у справах про контрабанду та розкриття кримінальних правопорушень.

Висновки. Отже, вирішуючи питання про співвідношення криміналістичної характеристики та криміналістичного забезпечення і визначаючи місце криміналістичної харак-

теристики у системі діяльності з криміналістичного забезпечення, на погляд автора, слід виходити з визначення цілого і частини.

Грунтуючись на наукових уявленнях про зміст теорії криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, який надано в попередніх публікаціях, слід упорядковувати систему криміналістичного забезпечення, визначати криміналістичну характеристику як одну зі складових діяльності з криміналістичного забезпечення, що міститься поряд з криміналістичними рекомендаціями стосовно тактики проведення слідчих дій та методики розслідування окремих видів злочинів у методично-інформаційному блоці.

Під криміналістичною характеристикою ми розуміємо систему взаємопов'язаних криміналістичних знань про злочинну діяльність, які не лише сприяють виявленню, розкриттю й повному, всебічному та об'єктивному розслідуванню кримінальних правопорушень, а й надають можливість прийняття у кримінальному провадженні законного та справедливого рішення.

Література

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 984 с.
2. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Изд-во НОРМА – ИНФРА М, 2001. – 240 с.
3. Жордания И. Ш. Структура и правовое значение способа совершения преступления / Жордания И. Ш. – Тбилиси : Сабчота Сакартвело, 1977. – 233 с.
4. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / Колесниченко А. Н. – Х. : Харьковск. юрид. ин-т, 1965. – 28 с.
5. Філософський словник соціальних термінів ; під заг. ред. д. ф. н. проф. В. П. Андрущенко. – К.–Х. : Корвін, 2002. – 672 с.
6. Философский энциклопедический словарь. – М. : Инфра-М, 2005.
7. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. – Х. : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.
8. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 984 с.
9. Салтевский М. В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы // Специализированный курс криминалистики : учеб. [для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе средн. спец. юрид. образования] / Михаил Васильевич Салтевский. – К. : НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. – 520 с.
10. Жбанков В. А. К вопросу о разработке методики расследования преступлений, которые совершаются организованными преступными сообществами / В. А. Жбанков // Экономические и правовые проблемы таможенной деятельности : собр. науч. тр. – М. : РИО РОТА, 1999. – С. 160.
11. Дізнання в міліції та в митних органах : навч. посібник / [Макаренко Є. І., Лобойко Л. М., Тертишник В. М. та ін.]. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС, 2003. – 452 с.
12. Шевчук В. М. Проблеми методики розслідування контрабанди : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Шевчук Віктор Михайлович. – Х., 1998. – 228 с.
13. Седова Т. А. Значение криминалистической характеристики преступлений для разработки программ расследования / Т. А. Седова // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений. – Свердловск, 1989. – С. 49–50.
14. Жбанков В. А. Принципы системного подхода в криминалистике и в практической деятельности органов внутренних дел при собирании, исследовании, оценке и использовании доказательств : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Жбанков В. А. – М. : РИО Акад. МВД СССР, 1977. – 109 с.

15. Лузгин И. М. Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений / И. М. Лузгин // Криминалистическая характеристика преступлений. – М., 1984. – С. 27–28.
16. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посібник / Старушкевич А. В. – К. : Правник – НАВСУ, 1997. – 42 с.
17. Шевчук В. “Криміналістичний фантом” чи реальність (ще раз про криміналістичну характеристику злочинів) / В. Шевчук // Юридична Україна. – 2003. – № 3. – С. 17.
18. Белкин Р. С. Понятие криминалистической методики : учеб. / Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г. ; под ред. Р. С. Белкина. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 688 с.
19. Матусовський Г. А. Криміналістична характеристика злочинів / Г. А. Матусовський // Криміналістика : підруч. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 1998. – 144 с.
20. Возгрин И. А. Криминалистическая характеристика преступлений // Криминалистика : учебник / Возгрин И. А. ; под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эскархопуло. – СПб. : Питер, 1995. – 273 с.
21. Филиппов А. Г. Общие положения методики расследования отдельных видов и групп преступлений / Филиппов А. Г. // Криминалистика : учеб. ; под ред. А. Г. Филиппова и А. Ф. Вольнского. – М. : Акад. МВД РФ, 1988. – 333 с.
22. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Изд-во НОРМА-ИНФРА М, 2001. – 240 с.
23. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Изд-во НОРМА-ИНФРА М, 2001. – 240 с.
24. Криміналістика : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Шепітько В. Ю., Глібко В. М., Дудніков А. Л. та ін.]. – К. : Ін Юре, 2004. – 728 с.
25. Ищенко А. В. Научное обеспечение практики борьбы с преступностью / А. В. Ищенко, Н. С. Карпов. – К. : Центр учебной литературы, 1999. – 110 с.
26. Страхова В. В. Спосіб вчинення злочину як основа криміналістичної характеристики вбивств, скоєних з особливою жорстокістю / В. В. Страхова // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. ; редкол. : Є. М. Моїсєєв (гол. ред.) та ін. – К. : Ін Юре, 2008. – № 2 (10). – 196 с.
27. Лист Київської регіональної митниці від 16.10.2008 р. № 34-33/5618-ЕП ; Лист Львівської митниці від 16.10.2008 р. № 16/37-2131-ЕП ; Лист Виноградівської митниці від 16.10.2008 р. № 06-19/1-2821.
28. Береський Я. Елементи криміналістичної характеристики контрабанди / Я. Береський // Вісник Львівського університету. – Серія юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 586–592.
29. Костін М. І. Окремі проблемні питання кваліфікації та розслідування контрабанди / М. І. Костін // Право України. – 2005. – № 3. – С. 112–114.
30. Ешигеев В. С. Обстановка совершения преступления как элемент криминалистической характеристики : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность” / В. С. Ешигеев. – Спб., 1996. – 21 с.
31. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. – Т. 3 / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Юрист, 1997. – 418 с.
32. Жбанков В. А. Свойства личности и их использование для установления лиц, которые совершили таможенные правонарушения : учеб. пособие / Жбанков В. А. – М. : РИО РОТА, 1999. – 164 с.